

इतर मागास बहुजन कल्याण विभागाच्या
विजाभज प्रवर्गाच्या खाजगी अनुदानित
निवासी आश्रमशाळांमधील मुख्याध्यापक /
शिक्षक/ वसतीगृह अधीक्षक यांना प्रशिक्षण
राबविणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग,
शासन निर्णय, क्रमांक-विभशा-२०२४/प्र.क्र.२१०/विजाभज-१
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक:- २३/०९/२०२४.

- संदर्भ:-**
१. शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग क्रमांक-
भांखस-२०१४/प्र.क्र.८२/भाग-III/उद्योग-४, दिनांक ०१ डिसेंबर, २०१६.
 २. शासन निर्णय, इ.मा.सा. व शै.मा.प्र., विजाभज आणि विमाप्र कल्याण विभाग,
क्रमांक- विभशा-२०१८/प्र.क्र.४६९/विजाभज-२, दिनांक ०३ फेब्रुवारी, २०२०
 ३. शासन परिपत्रक, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग क्रमांक-
विभशा-२०२१/प्र.क्र.२०१/विजाभज-१, दिनांक १९ ऑक्टोबर, २०२२
 ४. शासन निर्णय, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग क्रमांक-
विभशा-२०२१/प्र.क्र.४४/विजाभज-१, दिनांक २२ जून, २०२२.
 ५. शासन निर्णय, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग क्रमांक-
विभशा-२०२३/प्र.क्र.१४३/विजाभज-१, दिनांक १० मे, २०२३.
 ६. राज्यस्तरीय प्रशासकीय विभाग खरेदी समितीच्या दि.०३ सप्टेंबर, २०२४ रोजीच्या
बैठकीचे इतिवृत्त.

प्रस्तावना:-

इतर मागास बहुजन कल्याण विभागामार्फत विजाभज व विमाप्र प्रवर्गाच्या विद्यार्थ्यांसाठी ९७७ खाजगी अनुदानित निवासी आश्रमशाळा स्वयंसेवी संस्थामार्फत चालविण्यात येतात. राज्यातील विजाभज, विमाप्र प्रवर्गातील विद्यार्थ्यांची आर्थिक, सामाजिक व शैक्षणिक प्रगती व्हावी यासाठी स्वयंसेवी संस्थेमार्फत चालविल्या जाणाऱ्या आश्रमशाळा मोलाचे कार्य करीत आहेत. प्राथमिक आश्रमशाळांना श्रेणीवाढ देऊन माध्यमिक आश्रमशाळा सुरु करण्यात आल्या, तद्नंतर विद्यार्थ्यांची विद्यार्थी संख्या वाढ झाल्यानंतर काही माध्यमिक शाळांना श्रेणीवाढ देऊन निवासी कनिष्ठ महाविद्यालये सुरु करण्यात आली. विजाभज प्रवर्गाच्या मुलामुलींना इयत्ता १ ली ते १२ वी पर्यंत शिक्षणासह मोफत निवास, भोजन व्यवस्था, आरोग्य सुविधा, क्रिडा सुविधा, शैक्षणिक साहित्य, आंतरांग पांघरूण, भोजनाची भांडी इ. सुविधा आश्रमशाळेमार्फत पुरविण्यात येत आहेत.

२. इतर मागास बहुजन कल्याण विभागामार्फत ९७७ अनुदानित आश्रमशाळा खाजगी संस्थामार्फत चालविण्यात येतात. या ९७७ आश्रमशाळांमध्ये शिक्षण घेणाऱ्या अंदाजित ०२ लाख विद्यार्थ्यांना साधारणपणे १५,००० शिक्षकांमार्फत गुणवत्तापूर्ण आंतरराष्ट्रीय दर्जेदार शिक्षण मिळण्याच्या दृष्टीने या आश्रमशाळांचे गुणात्मक परिवर्तन करण्याचे नियोजन विभागामार्फत करण्यात येत आहे. यासाठी राज्यातील शालेय शिक्षण विभाग, जिल्हा परिषद शाळांतील चांगल्या व अभ्यासू व तंत्रज्ञान स्नेही शिक्षकांना या उपक्रमात सहभागी करून घेणे तसेच शिक्षण विभागातील ऑनलाईन शिक्षणात विविध उपक्रम राबवून शिक्षक विद्यार्थ्यांमध्ये गुणात्मक बदल करण्यामध्ये मुत्था फाऊंडेशन यांचे महत्त्वपूर्ण योगदान आहे. मुत्था फाऊंडेशन चा या क्षेत्रातील अनुभव/सहकार्य यामाध्यमातून सर्व विद्यार्थ्यांना स्वतः गतिमान पद्धतीने शिकण्यास प्रेरित करणे, विद्यार्थ्यांना विविध बाबी शिकण्यासाठी विविध आव्हाने देणे. Learning Interventions (Peer Learning, Group Learning सुविधा उपलब्ध करून देणे, मुलांच्या जिज्ञासू वृत्तीचा सन्मान करणे, अभ्यासक्रम एक तृतीयांश वेळेत पूर्ण करणे आणि

शिकण्यात तंत्रज्ञानाचा उपयोग करणे इत्यादी घटकांवर लक्ष केंद्रित करण्याच्या अनुषंगाने “निपुण भारत” (National Initiative For Proficiency In Reading With Understanding and Numeracy) या योजनेच्या धर्तीवर राज्यात सदर योजना राबविण्याचे अनुषंगाने विभागाकडून दिनांक २२/०६/२०२२ रोजी शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आलेला आहे.

३. सदर योजनेची अंमलबजावणी करण्याच्या अनुषंगाने नवीन तंत्रज्ञान जसे YouTube, Google, Zoom, Google Meet इत्यादींमुळे आता दर आठवड्याला प्रत्येक तालुक्यातील प्रत्येक यंत्रणेसोबत किमान दोन तास चर्चा/प्रशिक्षण/बेबीनार आयोजित करणे शक्य आहे. अशा चर्चा/प्रशिक्षणांमध्ये प्राधान्यक्रमाने घ्यावयाचे विषय, त्यातील मजकूर, प्रशिक्षण माध्यम (What's app Video, YouTube Channel, Zoom संवाद, प्रत्यक्ष प्रशिक्षण) इत्यादींची संकलन, निर्मिती, नियोजन व आयोजन करण्यासाठी एक यंत्रणा उभी करण्यात येऊन राज्य स्तरावर एक मुख्य प्रशिक्षक, एक राज्य प्रशिक्षण समन्वयक आणि २ प्रशिक्षक यांची नेमणूक करण्यात येऊन त्यांना खालीलप्रमाणे काम सोपविण्यात आली आहेत.

१. राज्य प्रशिक्षण समन्वयक व प्रशिक्षक यांची कार्ये :-

a. प्रशिक्षणाचे सर्व घटक:-

- i. प्रशिक्षणाची गरज ओळखणे
- ii. घटक संच तयार करणे
- iii. प्रशिक्षणाचे आयोजन करणे
- iv. प्रशिक्षण देणे
- v. परिणाम पाहणे
- vi. परिणाम प्राप्त होईस्तोवर सतत मदत करणे
- vii. यावर कार्य करणे,

४. शासन निर्णय, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, दिनांक २३/११/२०२२, “प्रगत शैक्षणिक महाराष्ट्र (वि.जा.भ.ज. आश्रमशाळा) निपुण भारत, राष्ट्रीय अधिगम सर्वेक्षण व PISA (Programme for International Students Assessment) स्पोकन इंग्लिश व प्रौढ साक्षरता” मध्ये विजाभज प्रवर्गाच्या सर्व आश्रमशाळांच्या इयत्ता १ ली ते १२ वींतील सर्व विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक प्रगती होण्याच्या अनुषंगाने शाळांचे व वर्गाचे मुल्यांकन करण्यात येईल. याबाबतच्या कार्यवाहीची रूपरेषाखालीलप्रमाणे ठरविण्यात आली होती.

१. भविष्य वेध शिक्षण विचार प्रक्रियेचा अवलंब करून विद्यार्थ्यांना शिकते करणे. Learning to learn.
२. विद्यार्थी, शिक्षक आणि वर्ग पातळीवर पारंपरिक पद्धती कडून भविष्य वेध प्रक्रियेकडे जाणे. (परिशिष्ट- चार Class observation) मध्ये दिले आहे.
३. या शैक्षणिक सत्रात वर्गातील १०० टक्के मुलांचे FLN पूर्ण करणे. (वर्ग १ ते १२ मधील सर्व विद्यार्थी)
४. FLN च्या मुल्यमापनाकरीता FLNVEDH या ॲपचा उपयोग करावा.
५. जी मुलं FLN झाली आहेत किंवा येत्या काळात होणार आहेत त्यांचे NAS (वर्गातील FLN पूर्ण झालेल्या १०० टक्के मुलांच्या ७५ टक्के अध्ययन निष्पत्ती) पूर्ण करणे.
६. ज्या मुलांच्या अध्ययन निष्पत्ती पूर्ण झाल्या आहेत त्यांना PISA पातळीचे कौशल्य पूर्ण करण्यासाठी काम करणे. या मुलांमध्ये अध्ययन कौशल्य विकसित करून हव्या त्या बाबी स्वतः शिकू शकतील, असा विश्वास निर्माण करणे.
७. पिसा पातळीचे कौशल्य विकसित झाले आहे, असे प्रतिबिंबित होण्यासाठी स्पोकन इंग्लिश, विविध भाषा, आपल्या वाडी/तांड्यातील प्रौढांना साक्षर करणे, कोडींग, वरच्या इयत्तांचा अभ्यास अशा अनेक बाबी करणारी मुले.
८. NAS व PISA च्या मुल्यमापनाकरीता Learning Navigator चा उपयोग करण्यात येईल.
९. सर्व विजाभज आश्रमशाळांमधील जास्तीत जास्त विद्यार्थी ५ वी व ८ वी ची शिष्यवृत्ती परिक्षा पास होतील या बेताने तयारी करण्यात यावी. शिष्यवृत्ती मिळाली नाही तरी शिष्यवृत्ती परिक्षा उत्तीर्ण होणे महत्वाचे आहे.

इतर मागास व बहुजन कल्याण विभागांतर्गत कार्यरत विमुक्त जाती आणि भटक्या जमाती आश्रम शाळेतील विद्यार्थ्यांना जागतिक दर्जाचे भविष्यवेधी शिक्षण पद्धती नुसार काम सुरू आहे. ऑक्टोबर, २०२२ पासून सुरू झालेल्या जागतीक दर्जाचे भविष्यवेधी शिक्षण प्रशिक्षणाचा परिणाम दिसत असून लातूर, पुणे, औरंगाबाद येथे झालेल्या शिक्षण परिषदेमध्ये विद्यार्थी, शिक्षक, मुख्याध्यापक आणि वसतिगृह अधिक्षक यांच्या सादरीकरणातून ठळकपणे सकारात्मक बदल झाल्याचे स्पष्टपणे दिसून आलेले आहे.

औरंगाबाद येथे आयोजित शिक्षण परिषदेत आश्रमशाळेत होणारे शैक्षणिक बदल दिसून आले आहेत. असे यशस्वी बदल यापुढे गतीने व्हावेत या हेतूने निपुण भारत योजनेच्या दुसऱ्या टप्प्यात आश्रमशाळांमधील १०० टक्के विद्यार्थ्यांना गुणवत्ता पूर्ण शिक्षण देण्यासाठी शिक्षक, मुख्याध्यापक आणि वसतिगृह अधिक्षक यांच्या प्रशिक्षणाचा कार्यक्रम निरंतर सुरू ठेवावा लागणार आहे. यापूर्वी दिलेल्या प्रशिक्षणातून शिक्षक/ विद्यार्थ्यांमध्ये अधिक परिणामकारक बदल दिसून आले आहेत. त्यातील सर्वात महत्वाची बाब म्हणजे प्रशिक्षणासाठी बनविण्यात आलेले व्हिडिओ निर्मितीमुळे प्रशिक्षणादरम्यान आश्रमशाळेतील मुख्याध्यापक, शिक्षक, अधिक्षक यांच्या प्रशिक्षणापर्यंत योग्य विचार सर्वांपर्यंत परिणामकारकपणे पोहोचविता आला. सदर व्हिडीओ विभागाच्या संकेतस्थळावर कायम स्वरूपी उपलब्ध असणार आहेत. त्यामुळे त्याद्वारे परिणाम सतत व कायमस्वरूपी मिळत राहण्यास मदत होणार आहे. विभागामार्फत आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांना देण्यात येणाऱ्या जागतिक दर्जाच्या भविष्यवेधी शिक्षणात अधिक यश यावे, याकरिता प्रशिक्षणाचा दुसरा टप्पा आवश्यक आहे. विभागातील विजाभज आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांमध्ये झालेले सकारात्मक परिणाम सतत/कायमस्वरूपी राहाणे, विभागामार्फत आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांना देण्यात येणाऱ्या जागतिक दर्जाच्या भविष्यवेधी शिक्षणात अधिक यश येण्याच्या दृष्टीकोणातून निपुण भारत टप्पा-२ आवश्यक/गरजेचा आहे. ही बाब विचारात घेऊन **इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग व शांतीलाल मुत्था फाऊंडेशन यांच्या सहकार्याने** निपुण भारत टप्पा-२ राबविण्यास प्रशासकीय मान्यता शासन निर्णय दिनांक १०/०५/२०२३ अन्वये देण्यात आली आहे.

५. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण-२०२० मध्ये अपेक्षित नाविन्यपूर्ण शैक्षणिक सुधारणा करताना राज्यातील इतर मागास बहुजन कल्याण विभागाच्या अधिनस्त असलेल्या VJNT निवासी आश्रमशाळांमध्ये काही महत्वाच्या कमतरता आणि आव्हाने आढळून आली आहेत. या सर्व शाळांचा शैक्षणिक दर्जा उंचावण्यासाठी विभागामार्फत प्रगत शैक्षणिक महाराष्ट्र (PSM)- VJNT कार्यक्रमाची अंमलबजावणी केली जात आहे. सर्व विद्यार्थ्यांची (प्राथमिक ते उच्च माध्यमिक पर्यंत) शैक्षणिक गुणवत्ता वाढविण्याचे व शैक्षणिक पातळी सुधारण्याचे ध्येय सुनिश्चित करण्यात आले आहे. त्याचप्रमाणे VJNT निवासी आश्रमशाळांतील सर्व पटनोंदणी झालेले विद्यार्थी पुढील बाबी प्राप्त करतील हे सुनिश्चित करण्याचे उद्दिष्ट निश्चित केले आहे.

- केंद्र आणि राज्य सरकारने परिभाषित केल्यानुसार वयानुरूप विषयनिहाय अध्ययन निष्पत्तींमध्ये प्राविण्य संपादन करणे (NIPUN Bharat),
- राष्ट्रीय संपादनूक सर्वेक्षण (NAS), आणि आंतरराष्ट्रीय विद्यार्थी मूल्यांकन कार्यक्रम (PISA) यामध्ये प्राविण्य संपादन करणे
- इयत्ता ४ थी पर्यंत सर्व प्रवेशित विद्यार्थ्यांना इंग्रजी भाषेत बोलण्यास सक्षम करणे.
- इयत्ता ५ वी आणि ८ वी मधील सर्व विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती परीक्षा उत्तीर्ण करण्यास सक्षम करणे.

६. उपरोक्त शासन निर्णयानुसार सन २०२३-२४ या शैक्षणिक वर्षात निपुण भारत-टप्पा-२ राबविला गेला नसल्याने, सन २०२४-२५ या शैक्षणिक वर्षात विजाभज प्रवर्गाच्या आश्रमशाळांमधील शिक्षक व विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्तेमध्ये वाढ होणे तसेच विजाभज प्रवर्गाच्या आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांना दर्जेदार शिक्षण देण्याचे उद्दिष्ट साध्य करण्याच्या अनुषंगाने केंद्र सरकारच्या "निपुण भारत" (National Initiative For Proficiency In Reading With (Understanding and Numeracy) या योजनेच्या धर्तीवर राज्यात सदर योजना राबविण्याच्या अनुषंगाने या विभागाच्या अधिनस्त असलेल्या विजाभज प्रवर्गाच्या एकूण ९७७ आश्रमशाळांचा शैक्षणिक दर्जा पुढील शैक्षणिक वर्षात सुधारण्याचे व त्यामधील सर्व मुलांना उत्कृष्ट दर्जाचे शिक्षण देण्याच्या अनुषंगाने आश्रमशाळेतील मुख्याध्यापक व शिक्षकांना Learning Management System द्वारे प्रशिक्षण देण्याचे प्रस्तावित असून खालील माहिती/ बाबींचा यात समावेश आहे.

१) आजच्या जगात वेगाने विकसित होत असलेल्या शैक्षणिक क्षेत्रात शिक्षक प्रशिक्षणाची भूमिका पूर्वीपेक्षा अधिक महत्त्वाची बनली आहे. तांत्रिक प्रगती, जागतिकीकरण आणि बदलत्या सामाजिक प्रतिमानांनी वैशिष्ट्यीकृत युगातून आपण जात असताना, विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाच्या अनुषंगाने ज्ञानात भर वाढविण्याच्या अनुषंगाने पर्यायाने शिक्षकांवर जाबाबदारी मोठ्याप्रमाणावर वाढल्या आहेत. या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी आणि या गतिमान वातावरणात भरभराट होण्यासाठी आवश्यक साधने, कौशल्ये आणि ज्ञानाने शिक्षकांना सुसज्ज करण्याच्या अनुषंगाने लर्निंग मॅनेजमेंट सिस्टम (LMS) द्वारे सर्वसमावेशक आणि शाश्वत शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम राबविता येणे शक्य आहे.

शिक्षकांच्या गरजेनुसार वैयक्तिकृत प्रशिक्षण मॉड्युल्स, परस्परसंवादी शिक्षण संसाधने, तज्ञ मार्गदर्शन आणि समवयस्क समर्थन प्रदान करेल. सतत व्यावसायिक विकासासाठी एक व्यासपीठ प्रदान करून आणि सहाय्यक शिक्षण समुदायाला चालना देऊन, या उपक्रमाचा उद्देश उच्च दर्जाचे शिक्षण देण्यासाठी आणि सर्व विद्यार्थ्यांसाठी सर्वसमावेशक शिक्षण वातावरण तयार करण्यासाठी आवश्यक कौशल्ये, ज्ञान आणि संसाधनांसह शिक्षकांना सक्षम करणे यासाठी बदलत्या शैक्षणिक गरजा आणि तंत्रज्ञानासह अद्ययावत राहण्यासाठी शिक्षकांना ऑनलाइन आणि ऑफलाइन प्रशिक्षण कार्यक्रमांची आवश्यकता आहे.

ऑनलाइन प्रशिक्षण हे शिक्षकांना त्यांच्या स्वतःच्या गतीने शिकण्यास आणि कोणत्याही ठिकाणाहून संसाधने आणि तज्ञांच्या ज्ञानाच्या विस्तृत श्रेणीमध्ये प्रवेश करण्यास अनुमती देते. तसेच ऑफलाइन प्रशिक्षणाद्वारे व्यावहारिक कौशल्ये आणि व्यावसायिक संबंध निर्माण करण्यासाठी आवश्यक असलेले अनुभव, समोरासमोर संवाद आणि सहयोगी शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध करून देते. दोन्ही पद्धती एकत्र केल्याने सर्वसमावेशक व्यावसायिक विकास सुनिश्चित होते, सदरचा एकत्रित दृष्टीकोन शिक्षकांना त्यांच्या शिकवण्याच्या पद्धतींमध्ये प्रभावीपणे नवीन साधने आणि कार्यपद्धती एकत्रित करण्यात मदत करते, शेवटी विद्यार्थ्यांची व्यस्तता आणि शिकण्याचे परिणाम वाढवते. त्यांची कौशल्ये सतत वर्धित करून, शिक्षक त्यांच्या विद्यार्थ्यांच्या विकसित होत असलेल्या गरजा आणि आधुनिक शिक्षणाच्या गरजा चांगल्या प्रकारे पूर्ण करू शकतात.

२) अध्यापन पद्धती वाढविण्यासाठी डिजिटल साधने, ऑनलाइन संसाधने आणि परस्परसंवादी प्लॅटफॉर्मच्या वापराचे समर्थन करणारे कार्यक्रम. ज्या युगात ऑनलाइन शिक्षण सामान्य झाले आहे त्या युगात तंत्रज्ञान-जाणकार विद्यार्थ्यांना गुंतवून ठेवण्यासाठी आवश्यक कौशल्ये शिक्षकांना सुसज्ज करणे हा या दूरदृष्टीचा दृष्टिकोन आहे. या कार्यक्रमाचे उद्दिष्ट शिक्षकांना अद्ययावत अध्यापन पद्धती, विषय विशिष्ट ज्ञान, तंत्रज्ञानाचा वापर करून आणि शिक्षणात अल टूल्स आणि वर्गातील अध्यापनात वैज्ञानिक स्वभाव विकसित करण्यासाठी नाविन्यपूर्ण धोरणे यासह सक्षम करणे आहे. NEP बहुविद्याशाखीय दृष्टिकोन स्विकारून शिक्षक शिक्षणाची व्याप्ती वाढवते. विज्ञान शिक्षण, गणित शिक्षण आणि भाषा शिक्षण यासारख्या विशेष क्षेत्रांसह मानसशास्त्र, बालविकास, भाषाशास्त्र, समाजशास्त्र, तत्त्वज्ञान, अर्थशास्त्र आणि राज्यशास्त्र यासह विविध क्षेत्रांतील तज्ञांना आकर्षित करून, धोरण समृद्ध आणि वैविध्यपूर्ण शिक्षक प्रशिक्षण वातावरणाची कल्पना करते. शिक्षकांच्या शिक्षणाचे शिक्षणशास्त्र हळूहळू विकसित होत आहे.

३) शिक्षकांना आर्थिक अडचणी, भौगोलिक अडथळे किंवा उपलब्ध कार्यक्रमांबद्दल जागरूकता नसल्यामुळे व्यावसायिक विकासाच्या संधीपर्यंत मर्यादित प्रवेश असतो. विद्यार्थ्यांना प्रभावीपणे गुंतवून ठेवण्यासाठी आणि उच्च-गुणवत्तेचे शिक्षण देण्यासाठी अनेक शिक्षकांकडे आवश्यक शैक्षणिक कौशल्ये, विषयाचे ज्ञान आणि शिकवण्याच्या धोरणांचा अभाव असू शकतो. शिक्षकांना संसाधने, अध्यापन साधनांच्या कमतरतेचा सामना करावा लागू शकतो. आणि तंत्रज्ञानाची साधने जी वर्गात आकर्षक शिक्षण अनुभव तयार करण्यासाठी आवश्यक आहेत. शिक्षकांना त्यांच्या व्यावसायिक वाढीमध्ये अलिप्त किंवा असमर्थित वाटू शकते, मार्गदर्शनाचा अभाव, समवयस्क शिक्षणाच्या संधी आणि करिअरच्या प्रगतीसाठी मार्ग. या आव्हानांना तोंड देण्यासाठी, लर्निंग मॅनेजमेंट सिस्टम (LMS) द्वारे सर्वसमावेशक आणि शाश्वत शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम लागू केला जाऊ शकतो.

४) लर्निंग मॅनेजमेंट सिस्टम (LMS) ची उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे असणार आहेत.

१. महाराष्ट्रातील विजाभज शिक्षकांसाठी ऑनलाइन प्लॅटफॉर्मद्वारे प्रवेश योग्य आणि लवचिक प्रशिक्षण संधी प्रदान करणे.

२. विषयावर प्रभुत्व: माहिती प्रसारित करण्यापलीकडे, प्रशिक्षण कार्यक्रम शिक्षकांमध्ये शिकवल्या जाणाऱ्या विषयांबद्दल सखोल समज आणि आवड निर्माण करण्याचा प्रयत्न करतो. एका बटणाच्या क्लिकवर माहिती सहज उपलब्ध होणाऱ्या युगात, शिक्षकांनी ज्ञाननिर्मितीचे सुत्रधार म्हणून काम केले पाहिजे, विद्यार्थ्यांना माहितीच्या विशाल समुद्रात नेव्हिगेट करण्यासाठी मार्गदर्शन केले पाहिजे आणि शिकण्याची आयुष्यभराची आवड जोपासली पाहिजे.

३. नाविन्यपूर्ण अध्यापन धोरणे: तंत्रज्ञानाच्या जलद प्रसारामुळे शैक्षणिक भूदृश्य बदलले आहे, ज्यामुळे अध्यापन पद्धतींमध्ये एक आदर्श बदल आवश्यक आहे. प्रस्तावांनी अभिनव अध्यापनशास्त्रीय दृष्टीकोनांचा शोध घेतला पाहिजे, जसे की मिश्रित शिक्षण. गेमिफिकेशन, आणि वैयक्तिकृत शिक्षण, डिजिटल नेटव्हर्क लोकांना गुंतवून ठेवण्यासाठी आणि तंत्रज्ञानाची क्षमता शिकण्यासाठी आणि नाविन्यपूर्णतेसाठी उत्प्रेरक म्हणून वापरण्यासाठी.

४. वैयक्तिकृत शिक्षण: विद्यार्थ्यांच्या विविध गरजा, पार्श्वभूमी आणि शिकण्याच्या शैली ओळखून, प्रशिक्षण कार्यक्रम शिक्षणाकडे वैयक्तिकृत दृष्टिकोनाचा पुरस्कार करतो. विभेदित सूचना, अनुकूल शिक्षण तंत्रज्ञान आणि सांस्कृतिकदृष्ट्या प्रतिसाद देणाऱ्या अध्यापन पद्धतींचा स्वीकार करून, शिक्षक सर्वसमावेशक शिक्षण वातावरण तयार करू शकतात जे प्रत्येक विद्यार्थ्याला त्यांच्या पूर्ण क्षमतेपर्यंत पोहोचण्यास सक्षम करतात.

५. व्यावसायिक विकास: आजीवन शिक्षणाच्या युगात, व्यावसायिक विकासाचा प्रवास औपचारिक शिक्षणाच्या मर्यादेपलीकडे आहे. प्रशिक्षण कार्यक्रम शिक्षकांमध्ये सतत वाढ आणि आत्म-चिंतनाची संस्कृती वाढवण्याचा प्रयत्न करतो, त्यांना सतत समर्थन, मार्गदर्शन आणि आत्मविश्वास आणि सक्षमतेसह सतत बदलत असलेल्या शैक्षणिक लँडस्केपमध्ये नेव्हिगेट करण्यासाठी संसाधनांमध्ये प्रवेश प्रदान करतो.

६. विद्यार्थ्यांचे शिक्षण परिणाम सुधारण्यासाठी इतर मागास बहुजन कल्याण विभागाच्या खाजगी विजाभज अनुदानित आश्रमशाळेतील शिक्षकांची शैक्षणिक कौशल्ये, विषयाचे ज्ञान आणि शिकवण्याच्या धोरणांमध्ये वाढ करा.

७. विविध पार्श्वभूमी आणि क्षमतांमधील विद्यार्थ्यांच्या विविध गरजा पूर्ण करणाऱ्या सर्वसमावेशक अध्यापन पद्धतींना प्रोत्साहन द्या.

८. एक सहाय्यक शिक्षण समुदाय तयार करा जो इतर मागास बहुजन कल्याण विभागाच्या खाजगी विजाभज अनुदानित आश्रमशाळेतील शिक्षकांमध्ये सहयोग, सहकर्मि शिक्षण आणि व्यावसायिक वाढीस प्रोत्साहन देईल.

९. प्रशिक्षण कार्यक्रमाच्या परिणामकारकतेचे मूल्यांकन करा आणि सहभागींच्या अभिप्रायाच्या आधारे त्याची सामग्री आणि वितरण सतत परिष्कृत आणि सुधारित करा.

१०. कौशल्य संवर्धन: २१ व्या शतकात शिक्षकांसमोरील बहुआयामी आव्हानांना तोंड देणे, त्यांना विविध शैक्षणिक धोरणे, तांत्रिक क्षमता आणि सामाजिक-भावनिक कौशल्ये यासह सुसज्ज करणे हे या कार्यक्रमाचे उद्दिष्ट आहे.

५) कामाची व्याप्ती:- सर्वसमावेशक अभ्यासक्रमाचा विकास ज्यामध्ये पंचकोश यासारख्या विषयांचा समावेश होतो जो विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक वाढीचे पाच आयाम, अध्यापन धोरणांचे अध्यापनशास्त्र, विषय विशिष्ट ज्ञान, सर्वसमावेशक शिक्षण, वर्ग व्यवस्थापन, शिक्षणात अल सारख्या तंत्रज्ञानाचा वापर, मूल्य शिक्षण, व्यावसायिक विकास आणि इंग्रजी भाषा शिकवण्यासाठी नेतृत्व आणि संप्रेषणात्मक इंग्रजी. यापैकी काही विषय CPD (सतत व्यावसायिक विकास) कार्यक्रमाशी संबंधित आहेत.

६) ऑनलाइन आणि ऑफलाइन शिक्षण पद्धतीसह एक वर्षाचा प्रशिक्षण कार्यक्रम. शिक्षकांची संख्या भौगोलिकदृष्ट्या विखुरलेली असल्याने, ८०% प्रशिक्षण ऑनलाइन आहे आणि २०% प्रशिक्षण ऑफलाइन आहे. शैक्षणिक वर्षाच्या कालावधीत पूर्ण होऊ शकणाऱ्या मॉड्यूलमध्ये अभ्यासक्रमाचे विभाजन करा, प्रत्येक मॉड्यूलमध्ये स्पष्ट शिक्षण उद्दिष्टे, संसाधने, क्रियाकलाप आणि मूल्यांकन असणे आवश्यक आहे. हा कार्यक्रम संकरित असल्याने, ६०% शिक्षकांना प्रेरित आणि शिकण्याच्या प्रक्रियेत

सहभागी करून घेण्यासाठी व्हिडिओ, सादरीकरणे, क्विझ आणि चर्चा यासारखी आकर्षक आणि परस्परसंवादी सामग्री तयार करतात. हा वार्षिक प्रशिक्षण कार्यक्रम चालवण्यासाठी, अंमलबजावणी करणाऱ्याकडे डायनॅमिक LMS आणि मजबूत सिस्टीम सपोर्ट खालीलप्रमाणे असणे आवश्यक आहे.

७) कार्यप्रवाह:- (Work flow)

८) ऑनलाइन सामग्री शिकण्याच्या सुलभतेसाठी आणि विषयाचे ज्ञान चांगल्या प्रकारे टिकवून ठेवण्यासाठी शक्तिशाली व्हिज्युअलायझेशन ऑफर करेल ज्यामुळे शिक्षणाची गुणवत्ता वाढेल ज्यामुळे चांगले यश मिळेल आणि लक्षित नोकरीच्या भूमिकेसाठी चांगली तयारी होईल. हे प्लॅटफॉर्म क्लाउड-आधारित आर्किटेक्चरद्वारे दिले जाईल, विशेषतः सतत व्यावसायिक विकासाच्या गरजांसाठी कॉन्फिगर केलेले. हे व्यासपीठ सर्वसमावेशक विश्लेषणे आणि अहवाल क्षमतेद्वारे जिल्ह्यांमध्ये किंवा राज्यांमधील उपक्रमाच्या प्रगतीच्या स्थितीसाठी व्यापक स्तरावर महत्त्वपूर्ण अंतर्दृष्टी प्रदान करेल. शिक्षक, शाळा आणि जिल्हा/राज्यांना ट्रेंडबद्दल जाणून घेण्यासाठी आणि शिक्षकांच्या सतत व्यावसायिक विकासाची स्थिती सुधारण्यासाठी योग्य सुधारात्मक किंवा प्रतिबंधात्मक कृती करण्यास मदत करण्यासाठी सखोल विश्लेषण आणि अहवाल. शिक्षकांच्या कार्यक्षमतेच्या तपशीलवार विश्लेषणात्मक अहवालाद्वारे आणि त्यांच्या अभ्यासक्रम आणि प्रमाणपत्रांवरील ऐतिहासिक डेटा ऑफर करून शिक्षकांना मऊ क्षेत्रांबद्दल अधिक अंतर्दृष्टी देण्यासाठी ऑनलाइन मूल्यांकन प्लॅटफॉर्मवर शिक्षक प्रशिक्षकांशी संदेशवहनाद्वारे आणि इतर शिक्षक विद्यार्थ्यांशी मंच आणि समुदायांद्वारे परस्परसंवादाद्वारे सहयोगी शिक्षणास समर्थन दिले जाईल.

ऑनलाइन शिक्षक प्रशिक्षणामुळे मोठ्या प्रमाणात निधीची बचत होईल. शिक्षकांना आणि शिक्षण विभागाच्या सक्षमीकरणासाठी सरकारने विविध शैक्षणिक, प्रशासकीय आणि धोरणात्मक निर्णय घेतले आहेत. शिक्षकांच्या समृद्धीसाठी प्रशिक्षण धोरण बदलण्यात आले - ज्यामध्ये भौतिक उद्दिष्टे आणि आर्थिक नियोजनासाठी प्रशिक्षण न ठेवता निकालासाठी प्रशिक्षणावर भर देण्यात आला.

९) ई-सामग्री: शिक्षकांचे प्रशिक्षण साहित्य ई-सामग्री म्हणून विकसित केले जाईल, जेणेकरून शिक्षक त्यांच्या उपलब्धतेनुसार प्रवेश करू शकतील आणि कधीही स्वतःला प्रशिक्षित करू शकतील.

१०) शिक्षक MIS: शिक्षकांचे MIS त्यांच्या प्रशिक्षण तपशीलाच्या नोंदी ठेवली जाईल. संपूर्ण डेटा प्लॅटफॉर्मद्वारे कॅप्चर केला जाईल आणि राखला जाईल. प्रत्येक वेगवेगळ्या मॉड्यूलसवर शिक्षकांच्या वैयक्तिक प्रशिक्षणाची नोंद ठेवणे.

७. शासन निर्णय, इतर मागासवर्ग, सामाजिक व शैक्षणिक मागास प्रवर्ग, विमुक्त जाती भटक्या जमाती आणि विशेष मागास प्रवर्ग कल्याण विभाग, क्र.विभशा-२०१८/प्र.क्र.४६९/विजाभज-२, दिनांक ०३/०३/२०२० अन्वये “अशासकीय संस्थांद्वारे विमुक्त जाती भटक्या जमातीच्या विद्यार्थ्यांसाठी चालविण्यात येणाऱ्या निवासी आश्रमशाळातील व वसतीगृहातील सुविधा वाढविणेबाबत” मध्ये आश्रमशाळांमध्ये प्रामुख्याने विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गरजा विचारात घेऊन त्यांना आधुनिक पद्धतीचे शिक्षण देण्यासाठी विज्ञान प्रयोगशाळेसाठी साहित्य, शैक्षणिक साहित्य, गरम पाण्यासाठी सोलर यंत्रणा, संगणक साहित्य, भाषाविषयक पुरक साहित्य, गणित प्रयोगशाळा साहित्य, व्हर्चुअल क्लासरूम, आश्रमशाळेचे संगणीकरण, स्वच्छ पिण्याच्या पाण्यासाठी यंत्र इ.

आवश्यक मुलभूत सोईसुविधा २२२५ ई ८७५ २१-पुरवठा व सामग्री) या लेखाशिर्षाखाली गरजू संस्थांना शासनामार्फत पुरविण्यात येतील, असे नमूद केले आहे.

तसेच शासन निर्णय, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, क्र.विभशा-२०२१/प्र.क्र.२०१/विजाभज-१, दिनांक १९/१०/२०२२ मध्ये **विजाभज प्रवर्गाच्या आश्रमशाळांमधील मुख्याध्यापक, शिक्षक व वसतिगृह अधीक्षक यांचे प्रशिक्षण देणे**, विजाभज प्रवर्गाच्या आश्रमशाळांमधील प्रवेशित विद्यार्थ्यांच्या आणि कर्मचाऱ्यांच्या आरोग्याच्या व सुरक्षेच्या दृष्टीने सोयीसुविधा पुरविणे. (उदा. मुलींच्या आरोग्याच्या दृष्टीने सॅनिटरी नॅपकीन पुरविणे, कर्मचाऱ्यांना व विद्यार्थ्यांना अन्न सुरक्षा प्रशिक्षण देणे इ.), तसेच आश्रमशाळांतील कर्मचारी व विद्यार्थी तसेच इमारतीच्या सुरक्षेसाठी अत्यावश्यक विविध विद्युत व तद्नुषंगिक उपकरणे पुरविणे इ. आवश्यक मुलभूत सोईसुविधा २२२५ ई ८७५ २१-पुरवठा व सामग्री) या लेखाशिर्षाखाली गरजू संस्थांना शासनामार्फत पुरविण्यात येतील, असे नमूद केले आहे.

८. उपरोक्त पार्श्वभूमीवर शासन परिपत्रक, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, दि.७/०६/२०२२ अन्वये गठीत राज्यस्तरीय प्रशासकीय विभाग खरेदी समितीची बैठक मा.प्रधान सचिव (इ.मा.ब.क.वि.) महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली अनुषंगाने दिनांक ०३/०९/२०२४ रोजी बैठक आयोजित करण्यात आली होती. सदर बैठकीत झालेल्या चर्चेत इतर मागास बहुजन कल्याण विभागातगत चालविण्यात येणाऱ्या खाजगी अनुदानित विजाभज आश्रमशाळांतील मुख्याध्यापक व शिक्षकांना विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक गुणवत्ता वाढीच्या अनुषंगाने Learning Management System नुसार ऑनलाईन व ऑफलाईन प्रशिक्षण देणेबाबत सर्वानुमते निर्णय घेण्यात आला.

९. उपरोक्त वस्तुस्थिती पाहता, राज्यामध्ये विजाभज प्रवर्गाच्या प्राथमिक ५२९, माध्यमिक ३०३ व उच्च माध्यमिक १४८ असे एकूण ९८० आश्रमशाळांतील एकूण ७३०२ मुख्याध्यापक/ शिक्षक तसेच ७१२-वसतीगृह अधीक्षक यांना Learning Management System नुसार ऑनलाईन व ऑफलाईन प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे. यानुषंगाने प्रशिक्षण, विविध प्रकारचे अभ्यासक्रम प्रशिक्षण साहित्य, कार्यक्रमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी शिक्षकांची मार्गदर्शक पुस्तिका आणि संकलने, विद्यार्थ्यांची कार्यपुस्तिका विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीचे योग्य मूल्यमापन करण्यासाठी या कार्यक्रमांतर्गत शाळांच्या परिस्थितिजन्य अभ्यासाचे नियोजन व आयोजन, विद्यार्थी पायाभूत चाचणी, नैदानिक चाचण्या आणि प्रत्यक्ष शाळा भेटीच्या वेळी केलेले मूल्यमापन करण्यासाठी करावयाचे नियोजन, निर्णय कार्यपद्धतीची माहिती देण्यासाठी पुराव्यासह प्रसार प्रक्रियांसाठी व्हिडिओ आणि दस्तऐवजांच्या माध्यमातून कार्यक्रम संशोधन, प्रक्रिया दस्तऐवजीकरण, मूल्यांकन, विभागीय कार्यशाळा इ.बाबींसाठी खर्च अपेक्षित आहे.

१०. उपरोक्तनुसार इतर मागास बहुजन कल्याण विभागातगत विजाभज प्रवर्गाच्या खाजगी अनुदानित निवासी आश्रमशाळा विजाभज प्रवर्गाच्या प्राथमिक ५२९, माध्यमिक ३०३ व उच्च माध्यमिक १४८ असे एकूण ९८० आश्रमशाळांतील एकूण ७३०२ मुख्याध्यापक/ शिक्षक तसेच ७१२-वसतीगृह अधीक्षक यांना Learning Management System नुसार एका वर्षासाठी ऑनलाईन व ऑफलाईन प्रशिक्षणाकरीता खाजगी संस्थेची निवड करण्याकरीता ई-निविदा (Bid) दाखल करण्यासाठी प्रशासकीय मान्यतेचे आदेश निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

इतर मागास बहुजन कल्याण विभागातगत विजाभज प्रवर्गाच्या खाजगी अनुदानित निवासी आश्रमशाळा विजाभज प्रवर्गाच्या प्राथमिक ५२९, माध्यमिक ३०३ व उच्च माध्यमिक १४८ असे एकूण ९८० आश्रमशाळांतील एकूण ७३०२ मुख्याध्यापक/ शिक्षक तसेच ७१२-वसतीगृह अधीक्षक यांना Learning Management System नुसार ऑनलाईन व ऑफलाईन प्रशिक्षण देण्याकरीता सन २०२४-२५ या वर्षात रु.१०.०० कोटी (अक्षरी रुपये दहा कोटी फक्त) इतक्या रकमेच्या मर्यादेत प्रशासकीय मान्यता देण्यात येत आहे.

२. उपरोक्त नमूद प्रशिक्षणाच्या अनुषंगाने ई-निविदा (Bid) दाखल करण्यासाठी खालील अटींचे पालन करण्यात यावे.

- १) राज्यातील खाजगी अनुदानित निवासी आश्रमशाळांमध्ये द्यावयाच्या प्रशिक्षणाचे निकष सोबत जोडलेल्या परिशिष्ट-अ नुसार असेल.
- २) आश्रमशाळांमध्ये द्यावयाच्या प्रशिक्षणाकरीता खाजगी संस्थेच्या निवडीची प्रक्रीया खालीलप्रमाणे राबविण्यात येईल :-

- राज्यातील विजाभज प्रवर्गाच्या खाजगी अनुदानित निवासी आश्रमशाळांमध्ये Learning Management System नुसार द्यावयाचे ऑनलाईन व ऑफलाईन प्रशिक्षण हे “शासकीय विभागाने करावयाच्या कार्यालयीन खरेदीसाठीच्या कार्यपद्धतीची नियम पुस्तिका” याबाबत उद्योग उर्जा व कामगार विभागाने निर्गमित केलेल्या शासन निर्णय क्र. भांखस-२०१४/प्र.क्र.८२/भा-III/उद्योग-४, दि. १ डिसेंबर, २०१६ मध्ये नमुद केलेल्या विहित कार्यपद्धती व तदनंतर त्यानुषंगाने वेळोवेळी निर्गमित करण्यात आलेल्या शासन निर्णयामधील विहित अटी, शर्तीच्या अधीन राहून तसेच प्रशासकीय खरेदी समितीने विहित खरेदी नियमावलीचे पालन करून ई-निविदा राबवून खरेदीप्रक्रीया पूर्ण करण्यात यावी.
- प्रस्तुत ई-निविदेतील न्युनतम दरधारक (L-१) यांना उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभागाच्या दि.१ डिसेंबर, २०१६ रोजीच्या शासन निर्णयासोबतच्या “शासकीय विभागाने करावयाच्या कार्यालयीन खरेदीसाठीच्या कार्यपद्धतीची नियमपुस्तिकेत विहित केलेली कार्यपद्धती तसेच शासनाचे प्रचलित नियम व Central Vigilance Commission (CVC) यांची मार्गदर्शक तत्वे विचारात घेऊन निविदा अंतिम कराव्यात.
- बंच बिड असल्याने निविदाकारांनी एकच किंमत सांगणे अपेक्षित आहे. सदर किमतीमध्ये सर्व बाबींचा समावेश असेल, निविदाकार बिडमध्ये वरील बाबीसाठी वेगवेगळ्या किंमती दर्शविणार असल्यास संबंधित बिड विचारात घेतले जाणार नाही.

२. सदर खरेदीबाबतचा खर्च “मागणी क्र. झेडजी-३, प्रधानशीर्ष-२२२५ अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागास वर्ग व अल्पसंख्याक यांचे कल्याण, २७७-शिक्षण, (०१) विमुक्त जाती भटक्या जमाती, इतर मागास वर्ग व विशेष मागास प्रवर्ग यांचे कल्याण, (०१) (०२) अशासकीय संस्थाद्वारे विमुक्त जाती भटक्या जमातीच्या विद्यार्थ्यांसाठी चालविण्यात येणाऱ्या निवासी आश्रमशाळांतील वसतीगृहातील सुविधा वाढविणे (कार्यक्रम) (२२२५ई८७५), २१-पुरवठा व सामग्री” या लेखाशिर्षातर्गत सन २०२४-२५ या वर्षात उपलब्ध होणाऱ्या तरतूदीमधून भागविण्यात येईल.

३. हा शासन निर्णय, वित्तीय अधिकार नियम पुस्तिका, १९७८ भाग पहिला, उपविभाग ०२ मधील अनुक्रमांक-३ नियम क्र.०७ नुसार तसेच शासन परिपत्रक, वित्त विभाग क्रमांक-अर्थसं-२०२४/प्र.क्र.३४/अर्थ-३, दि.१/०४/२०२४ अन्वये प्रशासकीय विभागास प्रदान केलेल्या अधिकारानुसार आहे.

४. सदरहू शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात आला असून त्याचा सांकेतांक २०२४०९२७१९२६१९६१३४ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षात्कृत करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(कैलास साळुंके)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा.मुख्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव.
२. मा.उपमुख्यमंत्री (गृह) यांचे खाजगी सचिव.
३. मा.उपमुख्यमंत्री (वित्त) यांचे खाजगी सचिव.
४. मा.विरोधी पक्षनेता (विधानपरिषद/विधानसभा), यांचे खाजगी सचिव, महाराष्ट्र विधीमंडळ सचिवालय, मुंबई.
५. मा.मंत्री, इतर मागास बहुजन कल्याण यांचे खाजगी सचिव
६. महालेखापाल, महाराष्ट्र-१/२, (लेखापरिक्षा/ लेखा अनुज्ञेयता), मुंबई/नागपूर.
७. सह संचालक, लेखा व कोषागारे, संगणक कक्ष, नवीन प्रशासन भवन, ५ वा मजला, मुंबई.
८. संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
९. प्रादेशिक उपसंचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण (प्रादेशिक) विभाग (सर्व)

१०. अधिदान व लेखाधिकारी, मुंबई.
११. निवासी लेखाधिकारी, मुंबई.
१२. लेखा अधिकारी (रोखशाखा), इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१३. कक्ष अधिकारी (अर्थसंकल्प), इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१४. सहाय्यक संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण (सर्व).
१५. स्वीय सहायक, प्रधान सचिव (इतर मागास बहुजन कल्याण) यांचे कार्यालय, मंत्रालय, मुंबई.
१६. निवडनस्ती (विजाभज-१).